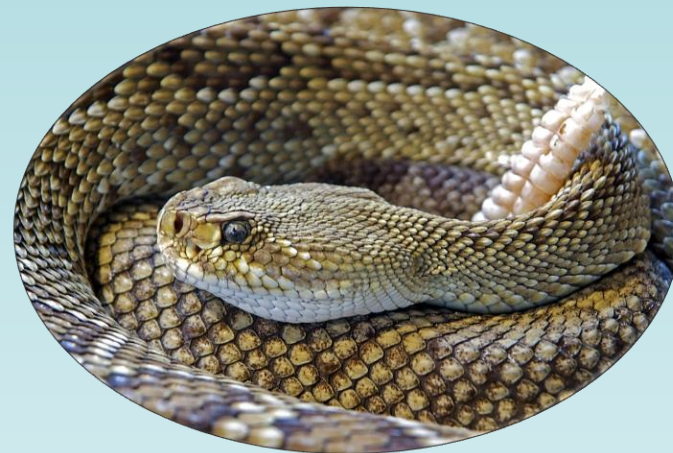

„Bądźcie roztropni jak węże,
a nieskazitelni jak gołębie”.

PIENIĘŻNO 1–2 III 2024

Roztropność

„(...) słowo roztropność niesie ze sobą zbyt wielki bagaż historyczny, żeby nie wywołać nieporozumień, zresztą nieomal znikło ono ze współczesnego słownictwa moralnego”

André Comte-Sponville

zapomniana

dawna
nie na czasie
nieaktualna
przebrzmiała
przestarzała

niechciana
niekochana
odtrącona
opuszczona
zaniedbana

Słowo „cnota” brzmi we współczesnym, potocznym języku archaicznie. Powoduje wiele różnych skojarzeń, ale niewielu używa go na co dzień w kontekście dociekań moralnych.

cnota

Pojęcie cnoty w języku ogólnym jest zdeprecjonowane, przypuszczalnie przez „dominację znaczenia cnoty dziewictwa i związek z moralnością małomieszczańską”.

Jadwiga Puzynina

Słowo cnota „zeszło dziś na specjalistyczny termin katechizmowy”.

Andrzej Bańkowski

Roztropność

„W języku słowa zużywają się i z tym faktem trzeba się liczyć. Dotyczy to zwłaszcza słów wielkich, ściślej: takich, które odnoszą się do spraw moralnie doniosłych, bardzo ludzkich, ukazujących stojące przed człowiekiem zadania. Takie słowa szczególnie podatne są na dewaluację”

Josef Pieper

cnota

Współczesne ogólne słowniki języka polskiego:

- „zespół dodatnich cech moralnych; prawość, szlachetność, zacność”, „przestrzeganie zasad obowiązującej etyki” [**podniosły**]
- „dodatnie cechy, rysy charakteru; przymioty, zalety” [**książkowy**]
- „cecha, skłonność lub umiejętność uznawana za zaletę człowieka ze względów etycznych”, „cecha człowieka, który przestrzega zasad moralności, etyki lub religii” [**książkowe**]

cnota

**zapowiedź recesywnego
charakteru słowa**

**w przywołanej semantyce „cnota”
pojawia się dzisiaj rzadko / rzadziej**

Plan konferencji

1. Pojęcie i klasyfikacja cnót.

Miejsce roztropności w porządku cnót.

2. Struktura roztropności.

Fazy poznania roztropnościowego.

Personifikacja cnoty (gr. ἀρετή)
w Bibliotece Celsusa w Efezie

Pojęcie i klasyfikacja cnót

MIEJSCE ROZTROPNOŚCI W PORZĄDKU CNÓT

Człowiek

– istota o potencjalno-dynamicznej naturze

nie gotowa, „wykończona”,
a jedynie zdolna do rozwijania zawartych
w niej możliwości, do kształtowania siebie

dopiero poprzez własne działania
człowiek realizuje się i doskonali

rzeźbi samego siebie

Człowiek

INTELEKT
otwarty na wszelki byt
WOLA
otwarta na wszelkie dobro

konieczność
„domknięcia”

działanie

bezwolne
„coś się we mnie dzieje”
zeterminowane
prawami natury

dobrowolne
„ja działam”
brak naturalnych
determinacji

konieczność
autodeterminacji

działania bytów nierozumnych
są konkretnie i szczegółowo zeterminowane

człowiek w swym ludzkim działaniu
jest „otwarty”; aby działać musi się
sam w akcie decyzji zeterminować

Człowiek

sfera cielesno-zmysłowa + nabudowana nań sfera osobowa

↓
zdeteterminowana

↓
sfera specyficznie ludzkich działań
(intelektualne poznanie, moralne postępowanie,
działalność społeczna, twórcza)

brak naturalnych determinacji
do jednoznacznie określonych działań

człowiek – będąc otwarty na działanie lub
niedziałanie, na działanie takie lub inne – sam
musi się zdeteterminować, podjąć decyzję

Decyzja

wolna, ale podejmowana zawsze w pewnym kontekście

przedmiotowym,
zewnątrznym

podmiotowym,
wewnętrznym

sfera poznawcza,
wolitywna i
emocjonalna

konieczność takiego kształtowania
tej sfery, by – w określonych
okolicznościach – człowiek

warunek

umiał poznać
rzeczywiste dobro

usprawniony intelekt

miał tyle sił,
by je realizować

warunek

odpowiednio ukształtowana
wola i uczucia

Decyzja

wolna, ale podejmowana zawsze w pewnym kontekście

przedmiotowym,
zewnątrznym

podmiotowym,
wewnętrznym

sfera poznawcza,
wolitywna i
emocjonalna

konieczność takiego kształtowania
tej sfery, by – w określonych
okolicznościach – człowiek

warunek
umiał poznać
rzeczywiste dobro

usprawniony intelekt

warunek
miał tyle sił,
by je realizować

odpowiednio ukształtowana
wola i uczucia

CNOTY

*Jeżeli mam spełniać czyny
wartościowe i moje życie ma być w
pełni ludzkim, a nie tylko szeregiem
niedokończonych aktów, muszę
usprawnić obie moje władze –
intelekt i wolę.*

Cnoty = sprawności dodatnie

niezbędne do tego, by:

- zapewnić jednolitość w działaniu, harmonijnie zespolić wszystkie dążenia osoby ludzkiej
- by człowiek, w razie potrzeby, był w stanie wykonać właściwą czynność szybko i bez zbędnych wahań
- by ta czynność mogła być źródłem zadowolenia, przyjemności

Cnota stając się niejako „drugą naturą” sprawia, że udoskonalone przez nią działanie staje się jakby naturalne, a więc łatwe do wykonania i przyjemne.

firmiter, prompte et delectabiliter — stanowczo, natychmiast i z przyjemnością

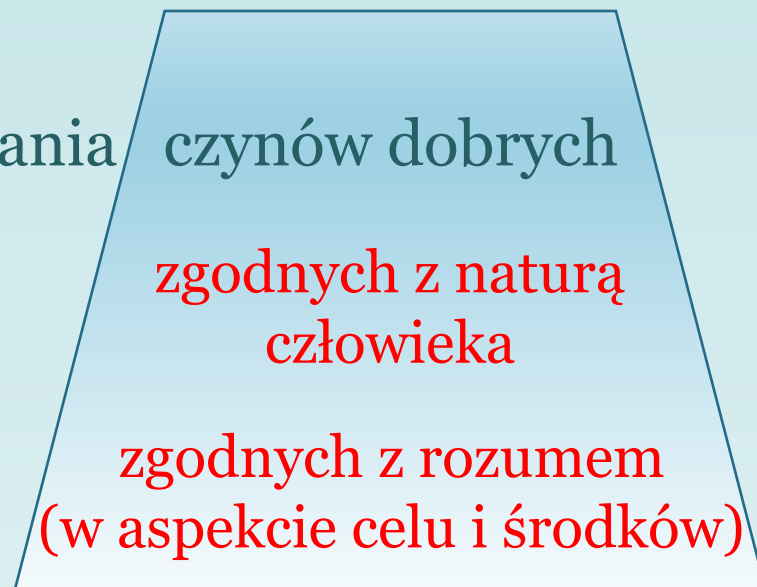
Cnoty

Sprawności skłaniające nas **w sposób stały** do spełniania czynów dobrych

„jedna jaskółka nie stanowi o wiosnie”

takie usprawnienia poszczególnych władz, że ich funkcjonowanie jest optymalnie przyporządkowane dobru rozpoznanemu przez rozum

Cnota – stała gotowość do postępowania zgodnie z rozumem

Człowiek

zwierzę czy roślina tak działać nie mogą;
ich działanie przyporządkowane
do ich własnego dobra

sfera cielesno-zmysłowa + nabudowana nań sfera osobowa

zdeteterminowana

sfera specyficznie ludzkich działań
(intelektualne poznanie, moralne postępowanie,
działalność społeczna, twórcza)

brak naturalnych determinacji
do jednoznacznie określonych działań

człowiek sam – będąc otwarty na działanie lub
nie działanie, na działanie takie lub inne – musi się
zdeteterminować, podjąć decyzję

w zgodzie z własną naturą,
respektując prawdę o sobie
jako bycie cielesno-duchowym
ukierunkowanym na
osiągnięcie właściwej sobie
doskonałości

przeciw swej naturze,
ignorując zawarte w niej
naturalne inklinacje
do dobra

wolność wyboru

Człowiek

zwierzę czy roślina tak działać nie mogą;
ich działanie przyporządkowane
do ich własnego dobra

sfera cielesno-zmysłowa + nabudowana nań sfera osobowa

Działanie:

wolność wyboru

w zgodzie z własną naturą,
respektując prawdę o sobie
jako bycie cielesno-duchowym
ukierunkowanym na
osiągnięcie właściwej sobie
doskonałości

M O R A L N I E D O B R E

przeciw swej naturze,
ignorując zawarte w niej
naturalne inklinacje
do dobra

M O R A L N I E Z Ł E

Cnoty

Sprawności skłaniające nas w sposób stały do spełniania czynów dobrych

„jedna jaskółka nie stanowi o wiosnie”

zgodnych z naturą
człowieka

zgodnych z rozumem
(w aspekcie celu i środków)

takie usprawnienia
poszczególnych władz, że ich
funkcjonowanie jest
przyporządkowane dobru
rozpoznanemu przez rozum

nie da się ich
zmechanizować

Cnota – stała gotowość
do postępowania zgodnie
z rozumem

cnota ≠ nawyk

potrzeba ciągłego
rozpoznawania
dobra i środków do
niego wiodących

działanie bezmyślne,
poza wolą

Klasyfikacja cnót

Kryterium podziału – **podmiot**, który wymaga usprawnienia

**cnoty/sprawności
intelektualne
(dianoetyczne)**

cnoty moralne
(obyczajowe,
etyczne)

Sfera życia moralnego

życie osobiste

uczucia

pożądliwe

popędliwe

• umiarkowanie

• męstwo

życie
wspólnotowe

relacje międzyosobowe

• sprawiedliwość

kryterium podziału –
przedmiot uczucia

Klasyfikacja uczuć ze względu na przedmiot

rzecz ujęta przez zmysł osądu jako **dobro** lub **zło**

to wszystko, co człowiek
rozpoznaje jako dopełniające
jego indywidualną lub
gatunkową naturę

to wszystko, co człowiek
rozpoznaje jako sprzeciwiające
się jego naturze, jako zagrożenie

Klasyfikacja uczuć ze względu na przedmiot

Dobro i zło – dwojaki stosunek do sił człowieka

da się wprost osiągnąć
(uniknąć)

jego realizacja (uniknięcie) wymaga
przezwyciężenia przeszkód (wysiłku)

uczucia pożądliwe

miłość i nienawiść,
pragnienie i niechęć
przyjemność i smutek

sprzeciwiają się rozumowi
przez swoje nieumiarkowanie

konieczność utrzymywania
takich dążeń w odpowiednich
granicach

UMIARKOWANIE

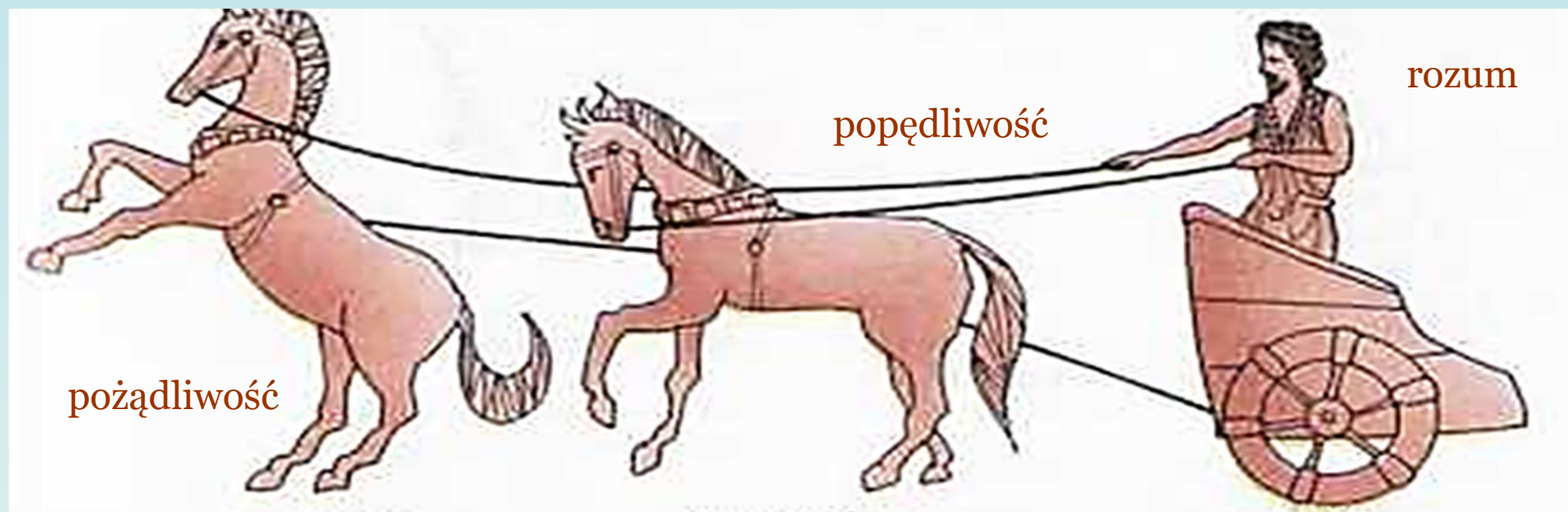
uczucia popędliwe

nadzieja i rozpacz
strach i odwaga
gniew

sprzeciwiają się rozumowi
ze względu na swoje skutki

konieczność wytrwania
konieczność zaatakowania

MĘSTWO

uczucia pożądliwe

sprzeciwiają się rozumowi
przez swoje nieumiarkowanie

konieczność utrzymywania
takich dążeń w odpowiednich
granicach

miłość i nienawiść,
pragnienie i niechęć
przyjemność i smutek

uczucia popędliwe

nadzieja i rozpacz
strach i odwaga
gniew

sprzeciwiają się rozumowi
ze względu na swoje skutki

konieczność wytrwania
konieczność zaatakowania

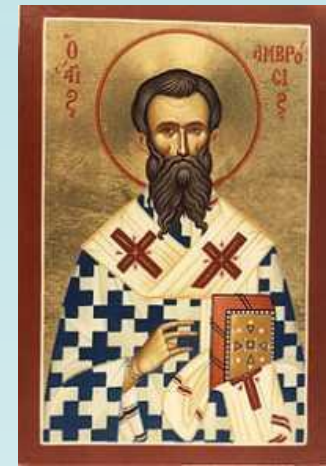
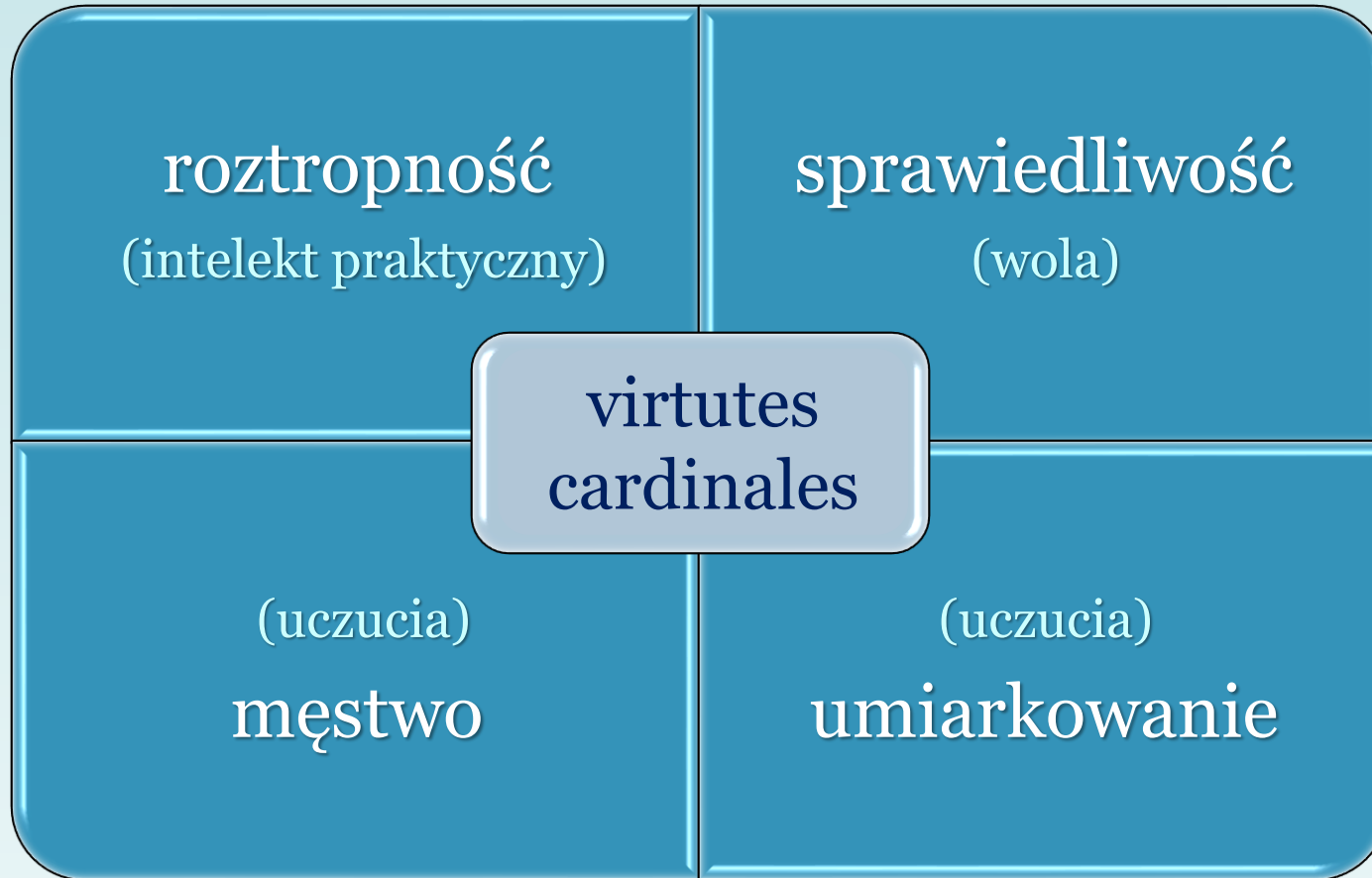
UMIARKOWANIE

MĘSTWO

Klasyfikacja cnót

Cnoty kardynalne

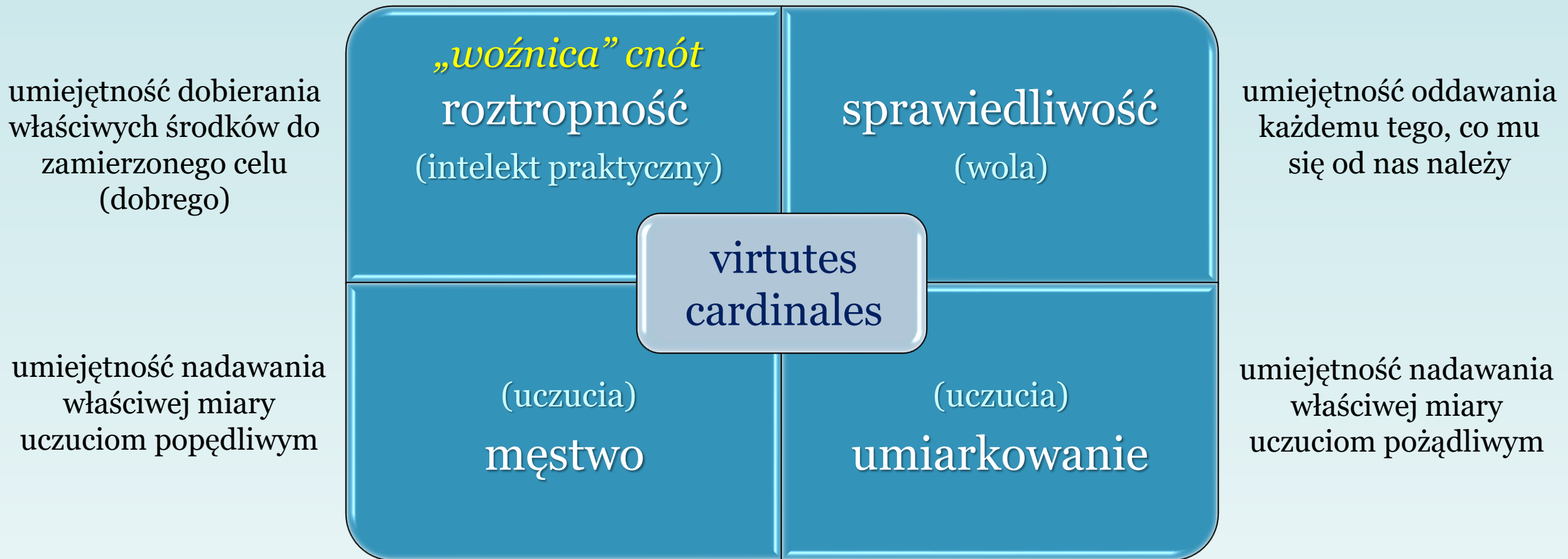

św. Ambroży
(337 – 397)

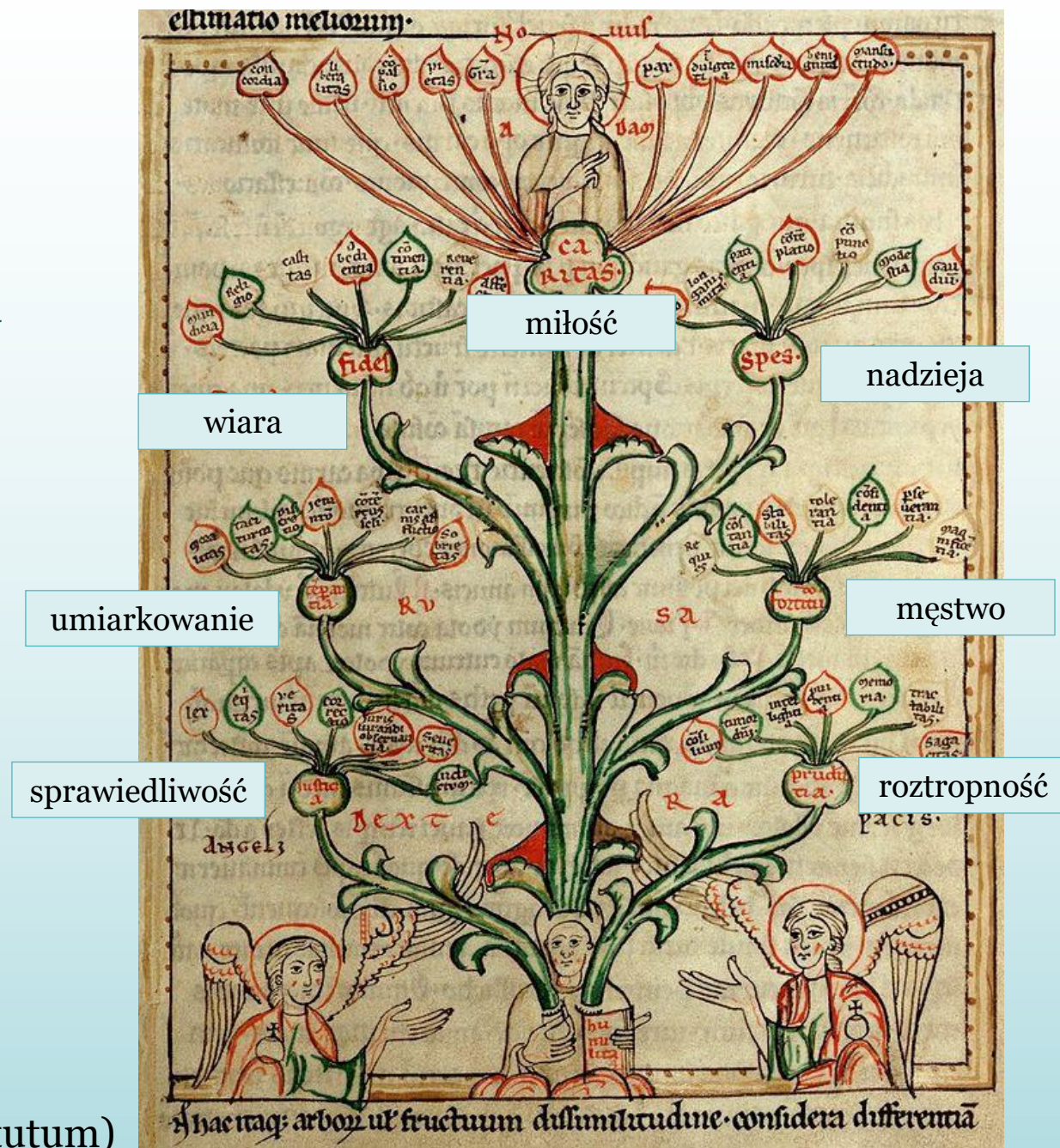
cardo – hak
zawiasowy u drzwi

Cnoty kardynalne

Cnoty kardynalne – centra,
wokół których grupują się pozostałe cnoty
obyczajowe tworząc cztery duże grupy
sprawności doskonalących człowieka pod
względem moralnym.

Drzewo cnót (arbor virtutum)

Cnoty kardynalne

roztropność

sprawiedliwość

umiarkowanie

męstwo

Rzymskokatolicka Parafia
Świętej Rodziny na Zaciszu
Warszawa

Cnoty kardynalne

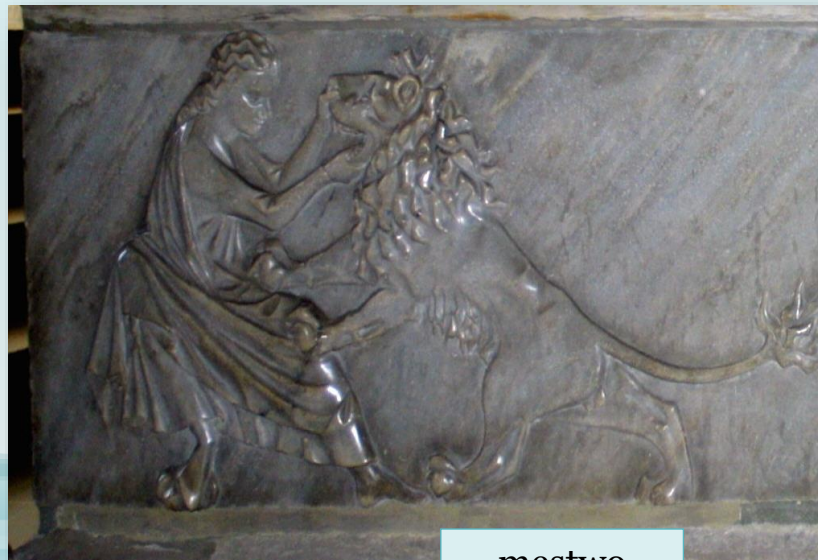
Grobowiec Papieża Klemensa II
Katedra w Bambergu

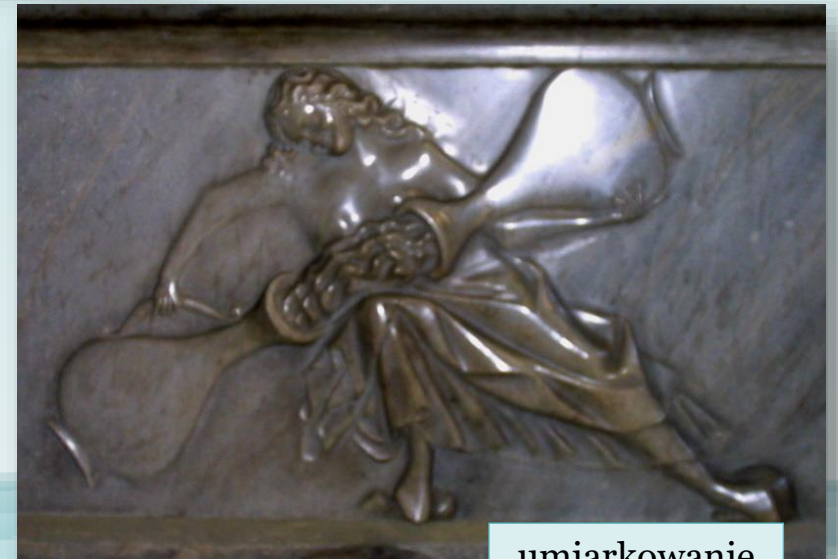
roztropność

sprawiedliwość

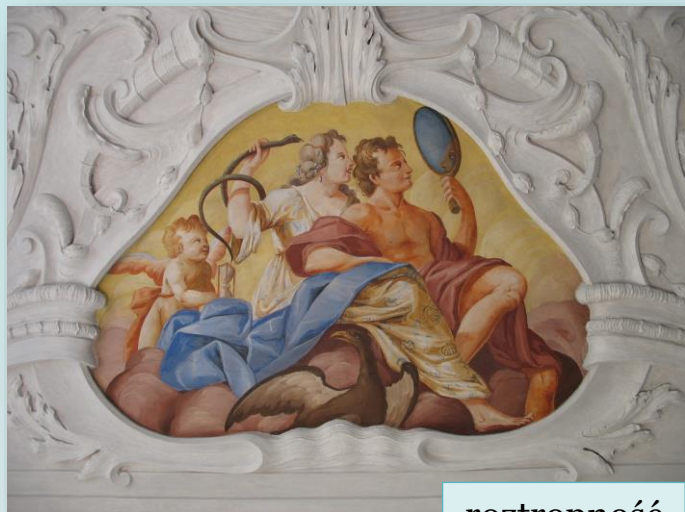

męstwo

umiarkowanie

Cnoty kardynalne

roztropność

sprawiedliwość

męstwo

umiarkowanie

Cnoty kardynalne

Grób św. Piotra z Werony
Bazylika Sant' Eustorgio w Mediolanie

umiarkowanie

roztropność

sprawiedliwość

męstwo

Personifikacja cnoty (gr. ἀρετή)
w Bibliotece Celsusa w Efezie

Pojęcie i klasyfikacja cnót

MIEJSCE ROZTROPNOŚCI W PORZĄDKU CNÓT

Dziękuję.